

am kifejezést, melyet mindenütt magam előtt láttam, elevenen, igazán, alakokban és tettekben megvalósítva?

A költő tartozik nemzete lelkének kifejezése lenni.

És ha nem találná az életben az ideált, a költő missziója az, hogy ezt keresse, megalkossa, nemzetével megismertesse.

A költő hivatása meglátni az égő csipkebokorban az Istent és tolmácsolni az égi szót a ráfigyelő nemzet előtt...

A költő megedzheti, a költő elpuhíthatja nemzetét.

A költő lehet öre a nemzeti és emberi erények frigyládájának, lehet bálványapjaja az érdekek aranyborjújának, a hiú gyönyörök rézkigyójának. Az isteni szikra minden oltárt meggyújtani jó.

Én választottam az oltárok között!...

Válasszunk mi is az oltárok között és válasszuk azt, amelyen ő áldozott! Midőn születésének századik fordulóját ünnepeljük, tegyünk egyuttal szent fogadást, hogy azokért az ideálokért, azokért az emberi és nemzeti eszmékért fogunk élni és küzdeni, amelyeket az ő művei hirdetnek.

Igy leszen ünneplésünk méltó az ő emlékéhez!

Áldjuk az isteni gondviselést, hogy ezelőtt száz évvel útmutatóul, *nemzedékek nevelőjéül* adta őt nekünk!

Gyönyörűséges tanításaiért legyen áldott, örökké áldott a Jókai emlékezete!

Péter Lajos.

AZ ERKÖLCSJAVÍTÁS KÉRDÉSE.

A napkeleti szép legenda szerint az erkölcs még az arany fényét is tündöklőbbé teszi. A régi bölcs (Plutarchos) szerint pedig az istenségnek három legkiválóbb és megkülönböztetett sajátsága: a halhatatlanság, a hatalom és az erkölcs. E három közül pedig a legmagasztosabb az erkölcs.

Ha a holt anyagot is megszépíti, ha magát az istenséget is magasztosabbá teszi az erkölcs: mennyivel inkább dízére van az az embernek, aki mai felfogásunk szerint, az egyetlen lény, akit erkölcsi megítélés alá vonhatunk. Csak ő lehet erkölcsileg jó vagy rossz. S csak az ő cselekedetei jöhetnek erkölcsi beszámítás alá. De nála aztán igazán egyetlen önérték az erkölcs. Az ókor bölcssei s maga Jézus is a jóságban látták a boldogságot s a rosszaságban a boldogtalanságot. Kant is nem az értelemben látja az ember legfőbb értékét, hanem az akaratban és az erkölcsi törekvésben. Ezért nem csoda, ha egyesek föltették a kérdést, hogy vajjon az élet van-e az erkölcsért

vagy pedig az erkölcs az életért? És e kérdésre azt felelték, hogy az élet maga nem öncél, hanem az igazi életnek csak erkölcsi céljai lehetnek. Nem az élet alakítja ki az erkölcsi értékfogalmakat, hanem az erkölcsi értékfogalmak hivatása, hogy az életet irányítsák.¹ Éppen ezért az embernek magának, az emberi cselekedeteknek és intézményeknek a legfőbb érték-mérője az erkölcs. A pusztá értelemnél többet ér az erkölcsi bátorság s a helyesen megalkotott véleménynél a nemes élet-mód. Az igaz és jó között, ha nehéz is fokozati különbségét megállítani, de mégis az ethikai-érték fölötté áll minden, más értéknek, mert ethika nélkül az igazságot el nem érhetjük, mivel maga az igazságra való öntudatos és következetes törekvés már magában ethikai tett, erkölcsi idealizmus.² Viszont a tudomány értékét az adja meg, ha előre viszi és fejleszti a szellem erkölcsi irányzatát. Ugyanez az eset a vallással is. „Minden ugynevezett vallás erkölcsi tartalom nélkül csak babona és bálványimádás.”³ Minden vallás annyit ér, amennyi erkölcsi erőt képes termelni. Az egyes ember vallásosságát is aszerint értékeljük, hogy mennyire tudja megjavítani és megszentelni akaratát.

Ezekből az következik, hogy az emberiség élete csak akkor felel meg a fejlődés és haladás örök törvényeinek, ha az az erkölcs alapjain épül s az erkölcsi eszményekre irányul. Bármilyen csillogó legyen valamely kultúra; bár csodákat műveljen a technika az emberi jóllét és kényelem megteremtésében; bár világítsa meg a tudomány az élet és természet ezerféle rejtett titkait: mégis hamis kultúra, ha nem halad az erkölcsi eszmék irányában. Az igazi haladás csakis erkölcsi célokat szolgálhat. Ami nem ezeket szolgálja, az hanyatlás és visszaesés. Ezért mondja Channing: „Egy ország természeti előnyeit sem szabad megvetnünk. De jelentőség tekintetében ezek csak másodrangúak. Az mindegy, hogy az állatoknak minő fajai tenyésznek valamely országban. A nagy kérdés az: Vajjon nemes emberfajt növel-e? Az mindegy, hogy milyen a földje. Ez a nagy kérdés: mennyire termékeny erkölcs és értelmi erőben? Az mindegy bármilyen mostoha is éghajlata, csak táplálja

¹ Dr. Bárány Gerő: Ethikai előadások. 92—98. l.

² Pauler Ákos: Az ethikai megismerés természete. 133 l.

³ Lang Henrik: Ker. Dogmatika. 145 l.

a gondolkozást és a szándék egyenességét.¹ Vagy Prohászka püspök szerint: „A kultúra legnagyobb és legértékesebb adata nem a lakás s nem a vízvezeték, nem a szép utca s a kertváros, hanem az ideális, nemes ember, ki utcák, városok, kultúrák felett egy bensőséges lelki világot hord keblében.”²

De azt hiszem, az erkölcs ezen méltatásában s az erkölcsi értékeknek minden más érték fölé való emelésében, kevés kivétellel mindnyájan egyetértünk. Csak az a nagy kérdés, hogy mit tartunk erkölcsnek és erkölcsösnek s milyen uton javíthatjuk az erkölcsöket s gazdagíthatjuk az erkölcsi értékeket? E tekintetben annyira szétágazók a vélemények, annyi mélyebb elvi és kisebb árnyalati eltérés van a teológusok és természet-tudósok, a filozófusok és a szociálista írók között, hogy szinte lehetetlen őket nyomon követni. Amilyen eltérők életfelfogásuk és világnézetük, olyan ellentétesek az erkölcs és az erkölcsjavításra vonatkozó nézeteik is.

A kezdetleges társadalomban a szokás helyettesíti az erkölcsi törvényeket. Ez a magatartás egyetlen szabálya. Ami megfelel a szokásnak, az erkölcsös, ami ellenkezik vele, az erkölcstelen. *Goldziher* szerint az araboknál a helyesség meg-bírálásában az a főszempont, hogy vajjon a cselekvés megfelel-e az ősoktól öröklött normának és szokásnak. Csak az igazságos és helyes, ami az öröklött felfogásban és erkölcsben gyökeredzik. Ez a „szunna“ az egyedüli forrása minden jognak és vallásnak. Aki ez ellen vét, az megsérti az erkölcs törhetetlen szabályát.³

Az értékelésnek szintén alsórendű foka az, amely a *gyönyört* tekinti a legfőbb életeszménynek. Erkölcsös az, ami *gyönyört* szül. Az élvezet a legelső erény. Jelszava ez: Keresd a gyönyört s igyekezzél minél boldogabb lenni. (Hedonizmus).

Sokkal jobban el van terjedve s egyes bölcsészeti erkölcs-tanokban, hol nyíltan, hol burkoltan megtalálható a hasznos-ságra alapított erkölcsi ítélet. (Utilizmus) Eszerint az erkölcs és a haszon egy jelentésű. Az él erkölcsösen, aki hasznosan él.

A történelmi materializmus nem foglalkozik részletesebben az erkölcs kérdésével s talán ennek tulajdonítható, hogy az

¹ Vál. Művei. I. k. 140 l.

² Kultúra és Terror. Bpest. 918. Élet kiadás. 11 l.

³ Előadások az Islamról. 264–265 l.

újabb szociológusok szerint az erkölcs egyszer úgy jelenik meg, mint a gazdasági tényezők eredménye, vagy a külső körülményekhez való idomulás; mint a közösséghez való alkalmazkodás, vagy a földrajzi viszonyok eredménye; mint a szervezet működésének szükségszerű következménye vagy a kiválasztás törvénye előtt való föltétlen meghódolás.

A szociológusok között a leghatározottabb állást foglal el Menger Antal, aki „Új Erkölcsstan“-ában azt hirdeti, hogy hatalom és erkölcs lényegileg azonosak. Szerinte, „aki erkölcsösen akar élni, annak folyton éber szemmel kell figyelnie a társadalom hatalmi viszonyainak szakadatlan változásait“.¹ Mert az erény nem egyéb, mint „a társadalom hatalmi viszonyaihoz való alkalmazkodás.“²

A fenti megállapításoknak egy közös, eredeti hibája van. Az, hogy az ember erkölcsi cselekedeteit is az okság természeti törvényei alá vonják. És bizonyos külső, legtöbbször az embertől független okok szükségszerű következményeképpen tüntetik fel az erkölcsöt. Így számításon kívül hagyják az erkölcsi szabadságot s ezáltal illuzóriussá teszik a beszámítást. A természeti és lelki világ nem ugyanazon törvények szerint igazodik. A fizikai és az erkölcsi erő nem fedik egymást, sőt az erkölcsi győzelem akárhányszor fizikai vértanuság. Az erkölcsstan, akárcsak a logika, normatív tudomány, amely nem azt adja elő, hogy milyen az emberi erkölcs, hanem azt, hogy milyennek kellene lennie. Nem szükségképpen törvényeket állapít meg, hanem normákat ír elő, amelyekkel szemben fennáll az ember szabadsága. Enélkül a szabadság nélkül minden ethika elveszíti értékét és jelentőségét. Ez nem azt jelenti, hogy a külső motivumok egyáltalában nem hatnak az emberre; de az ember felelőssége tudatában ezeket szabadon mérlegeli. Felfogásunk szerint az erkölcs éppen abban áll, hogy azokat a magasabb rendű motivumokat, választjuk, amelyek az erkölcsi eszményt a legjobban megközelítik; az erkölcstelenség pedig abban, hogy az alantasabbaknak engedünk, sőt azoknak hódolunk.

Most az a nagy kérdés, hogy vajjon javítható-e az erkölcs, s ha igen, miféle úton?

¹ Menger Antal: „Új Erkölcsstan.“ Ford. Ormos Ede. Budapest. 1907. 17. l.

² U. o. 18. l.

Vannak és pedig neves filozófusok, akik azt tanítják, hogy az emberi jellem változhatatlan s így az erkölcs nem javítható. Ez a felfogás hibás alaptételből indul ki. Gondolataink, érzéseink, vágyaink és szenvedélyeink folytonos változásnak vannak kitéve. Jellemünk ezekből alakul ki. Tehát az is változik. Ha ezt a pesszimista felfogást tényként kellene elfogadnunk: akkor az emberiség legjobbjai téves úton jártak és meddő munkát végeztek, midőn nemünk fejlesztésére és erkölcsi irányítására szentelték életük és erejük javát s azért áldozták életüket is. Akkor a fejlődés törvényét ki kellene zárni az erkölcs világából s tehetetlenségünkben le kellene mondanunk a jobb jövő minden reménységéről. Életünk ösztöne tiltakozik e rémes sötétbeugrás ellen, de az erkölcsi haladásnak a történelemben bizonyítható tényei is határozottan visszatartanak ettől. Mi hiszünk az emberiség jövőjében s hiszünk az erkölcs javíthatóságában is.

De ha javítható az erkölcs, akkor miféle úton érhetjük el azt?

Vissza az ősz természethez — hirdetik egyes moralisták. A kultúra csak hamis mázt adott az embereknek s ez általmegölte az egyéniséget. Ezt le kell ráznia magáról, hogy egyénisége s természeti sajátosságai szabadon érvényesülhessenek s így találja meg az ember önmagát. (Rousseau, Tolstoj.) Ismét méltatlan cél, ami e felfogás szerint az ember előtt állana. Hiszen az erkölcs hivatása éppen abban áll, hogy a természeti embert bizonyos lelki magaslatra emelje s természeti ösztöneit legyőzve, nemesebb rugókat adjon neki. Nem egyéniségek, hanem személyiségek viszik előre az életet. Éppen az egyéniség halála jelenti a személyiség feltámadását. Azt mondja Ostvald: „Nem az tesz értékké bennünket, ami véletlenül más, mint a többi embernél, hanem az, ami bennünk az átlagnál *felsőbbrendűen* van kifejlődve.“¹ Egy szóval a haladás útját nem visszafelé, hanem előre kell keresnünk.

Es itt ismét nem elégedhetünk meg azzal a föltevessel, amely az egyes korok hullámvásából magyarázza ki az emberi erkölcsöt, amely azt hirdeti, hogy mint a hajó a tengeren, úgy evezünk az élet hullámain. Amikor az idealizmus magaslatára érünk, akkor magával ragad a nemesebb morál, a tiszt-

¹ „Feltalálók, felfedezők, nagyemberek.“ 35. l.

tább, fensőbb érzés s az önzetlen gondolkozás. A realizmus hullámvölgyében pedig az önzés és anyagiasság megfojtja nemesebb erkölcsi érzéseinket.¹ Az erkölcs forrását a véletlenül nem kereshetjük s külső viszonyok, ha hatnak is rá, de teljesen nem sodorják magukkal a lelket.

Hol találjuk meg hát a javulás útjait és eszközeit. Ha jó embereket akartok, adjátok meg az emberi lét feltételeit. Oldozzátok föl a nyomor láncait s elégítsétek ki az ember anyagi szükségleteit, hogy a szervezet kapja meg a magáét, mert minden az anyagcsere folyamától függ — mondja a materialista alapon álló szociológusok egy része. Ez mindenesetre emberi vágy s teljes erőnkből akarjuk s akarnunk kell, hogy az ember külsőleg is emberhez méltó életet éljen. De azoknak, akik ebből az erkölcsök szükségképpen javulására következtetnek már Brassai megadta a feleletet, midőn a Mentovich-csal való vitája közben ironikusan mondja: „Mentovich azt tanítja, hogy az ember egész erkölcsisége gyomra állapotjától függ. Tehát eszerint minden attól függ: bifsteket eszünk-e vagy töltött káposztát, aszerint fog a jellemünk alakulni“.²

A szociológusok másik csoportja élén Menger Antallal a mai társadalom hatalmi viszonyainak a megváltoztatásától várja az erkölcsi élet javulását, mert minden társadalmi hatalmi viszony természeti szükségszerűséggel idézi elő a neki megfelelő erkölcsiséget. Két előfeltétele van tehát az erkölcsreformnak. Egyik az, hogy a társadalom mai hatalmi tényezőit meggyöngítsük. A másik az, hogy új hatalmi tényezőket teremtsünk. Az így megváltoztatott hatalmi rendből szükségszerűleg egy magasabb erkölcsi életnek kell sarjadnia.³

Ha ez ígéret megvalósulásában bízunk lehetne, akkor csakugyan minden habozás nélkül, mindent meg kellene tenünk annak gyors bekövetkezése céljából. Mert az erkölcs értékesebb minden hatalomnál. Azonban egyelőre a jelek nem igazolják ezt a bizalomteljes föltevést. Maxim Gorkij így kesereg a régi hatalmi rend megbuktatása s az újnak föltámadása fölött: „Mindennél jobban megdöbrent, hogy a forradalom nem hordja magában az emberi szellem újjászületésének semmi

¹ Bodnár Zsigmond: Az erkölcsi világ. 11. l.

² Idézve Fitz József: Brassai S. Bpest. 1912. 245. l.

³ Menger Antal: Új erkölcsstan. Ford. Ormos Ede. Budapest. 1907. 97. és 112. l.

előjelét, nem tette az embereket becsületesebbekké, egyene-sebbekké, nem emelte maguk becslésüket, sem a munkájuk erkölcsi értékelését.“ „Ez azt mutatja, hogy csak a fizikai erőviszonyok változtak meg, de ez nem gyorsítja a szellemi erők növekedését“.¹ Nem bizony, mert erkölcs és hatalom két különböző dolog. A hatalom akárhányszor gyűlölt. Gyűlöletből pedig igazi erkölcs nem származik. A hatalom korlátok között tarthatja a külső életet, de nem változtathatja meg az érzelmeket. Jó lehet az, aki nem tud alkalmazkodni a hatalom szeszélyeihez és elpusztul, míg a rossz s a bűn él és virágozik; mert alkalmazkodni tudott. A hatalom csak az írott jogot tudja megvalósítani, de nem az erkölcsnek a lélekbe írott törvényeit. Ha a hatalom irányítaná az erkölcsöt: akkor a világ talán még ma is az egyiptomi fáraók vagy a római császárok uralmát nyögné. De a valóság az, hogy az erkölcs irányítja a hatalmat is, s mihelyt ez figyelmen kívül hagyja amannak a törvényeit: azonnal felborulnak a trónok s a hatalomnak új képviselői támadnak.

Aki az erkölcsjavítás problémájával komolyan akar foglalkozni, annak a külső viszonyok javításánál koránt sem szabad megállania. Elismerjük, hogy a külső viszonyok is többé kevésbé befolyásolják az erkölcsöt; de ezek csak mint másodrendű motívumok jöhetnek figyelembe az erkölcs irányításánál. A valódi drágakő bármilyen keretben megtartja a maga jellemző sajátságait és értékét, míg az értéktelen kavicsot az aranykeret sem teszi becsesebbé. Nem igazi erkölcs az, amit külső érdek sűgall, vezet és irányít. A valódi erkölcs a lélekből bontakozik ki, mint a bimbóból a virág. Magát az embert s különösen pedig az emberi lelket kell első sorban megismernie annak, aki az erkölcsi világ munkása kíván lenni. Aki nem hisz a lélekben s a lélek titkos mélységeiben lappangó drága kincsekben: akaratokban, energiákban, lehetőségekben, az ejtethet káprázatba fényes jelszavakkal, idézhet elő pillanatnyi bódulást hangzatos ígéretekkel; de tartós hatás és állandó siker nem kíséri munkáját. Bízunk kell az emberben s az ember isteni adományaiban, hogy ezeket a máshol nem található drága értékeket kibányászhatjuk lelke mélységéből. Ahol az embert

¹ Maxim Gorkij: A bolsevizmus ellen. Kolozsvári Hirlap. 1919. évi 12. sz. 4. old.

holt anyagnak tekintik, ahol mint minden jóra képtelen bűnös lényt kezelik, ott miként állíthatnak elébe magasabb ideálokat s miként tűzhetnek elébe nemesebb erkölcsi célokat? Az ember nem csak sárból és holt anyagból van formálva, hogy a többi állattársával együtt testi ösztöneit szolgálja; hanem benne van az egek minden dicsősége, amelynek szépségét, fényét és áldásait sugározhatja magából. Hivatása éppen abban áll, hogy amazokat megfékezve, ezeknek teljes fölényét és uralmát biztosítsa.

Miként vezethetjük az embert erre az útra? Nem parancsolatokkal, nem az erkölcsi normák állandó hangoztatásával. A folytonos erkölcs-prédikálás a végén megszokottá lesz s eredményében még megtompítja az erkölcsi érzéseket. Különböben is a külső parancs által irányított cselekedetet nem lehet önmagában véve erkölcsi cselekedetnek mondani. Benn a lélekben kell hát megmozgatnunk azokat a titkos rugókat, amelyek fölébresztik és szárnyakra bocsátják erkölcsi hajlamainkat. Azokat a rejtett utakat kell megnyitánunk amelyekben újabb és újabb energiák kelhetnek ki az emberi lélek mélyes kincsházából. A sárban fetregő öntudatot kell arra a magaslatra emelnünk, hogy önmagától akarja és cselekedje a jót,

Ide nem elég a pusztá *belátás*. Ámbár elismerjük, hogy a belátás s a jónak a megismerése is egy erős rugója lehet az erkölcsi energiák fölszabadításának, de maga a belátás még nem erkölcs. Az nem pusztán az értelem munkája. Ismeretek közlésével, tények megállapításával, igazságok terjesztésével fejleszthetjük az értelmet, növelhetjük a belátást, de ennek nem szükségképpen következménye az erkölcs javulása. A szó közönséges értelmében vett tanítás nem viszi előre az erényeket, amint ezt az ókor bölcselői hitték. Az erkölcs gyökere ennél sokkal mélyebben van. Az érzés nemességéből, a lelkület fennkölttségéből veszi a maga kifogyhatatlan táplálékát.

Hát vajjon a vallás elősegíti-e az erkölcsök javulását?

Jól tudjuk, hogy a vallás neve alatt sok visszaélés történt s hogy a vallás címén sok erkölcsellenes cselekedet látott napvilágot. Azt is tudjuk, hogy volt idő, amikor az ugynevezett vallás szolgálójává tette az erkölcsöt. Azonban ezek visszaélések, túlkapások voltak, amelyeket a pusztá dogmává súlyosított vallás követett el. Ezekhez a valódi vallásnak csak annyi köze van, mint Pilátusnak a crédóhoz, A vallás nem dogma s a dogma nem vallás. A vallás érzelem s a dogma ennek

az érzelemnek az értelem által való fogyatékos kifejezése. Az egyik a test, a másik a lélek. Az egyik a véges, a másik a végtelen. Az egyik az ég felé emelkedő lendület, a másik a földhöz bilincselő megkötöttség. A dogmák szűk látókörű, vak-ságáért nem foszthatjuk meg magunkat a vallásnak áldástadó világosságától.

Azoknak túlzásaiban sem osztozhatunk, akik a vallást és az erkölcsöt teljesen egynek tekintik. Közös forrásból fakadnak, a legbensőbb testvéri viszonyban élnek, de mégis csak egy tövön fejlődő két ág. A vallás Istenhez emel, az erkölcs ember-társainkhoz köt. A vallás a magányt keresi, az erkölcs a tár-sadalomban érvényesül. A vallás az Istennel való életközösség, az erkölcs az emberekkel való testvériesülés. De azért egyik a másikat föltételezi. Igaza van *Lang Henriknek*, hogy „minden valóban erkölcsi, egyszersmind vallási, minden valóban vallá-sos, egyszersmind erkölcsi is.”¹

Ebből következik, hogy nincs igazuk azoknak, akik a kettőt függetleníteni akarják egyik a másiktól. Külön választva mind a kettő csak sinylődik, hervad és pusztul. A legtisztább logikával fölépített erkölcs tan sem tudja megmozgatni a töme-geket s a száraz rideg képzetek és eszmék érintetlenül hagyják az akaratot. A független morál eltörli az erkölcsi világrendbe helyezett bizalmat. Nem tud a tiszta erkölcsre indító okot adni s így egoizmusra, utilizmusra vezet. Gyümölcsöt akar termelni virág nélkül s a tenyészetet akarja előmozdítani az életadó nap nélkül.

Vallás és erkölcs correlát fogalom. Jézus tanítása szerint is, amint a hit nélkül való cselekedetek, éppen úgy a csele-keket nélkül való hit az erkölcs szempontjából értéktelenek. Ezért mondotta, hogy a fát gyümölcséről s viszont a gyümöl-csöt fájáról lehet megismerni. A vallás az erkölcsi parancsola-tokat szentesíti, az erkölcs pedig azok megvalósítása által meg-szenteli az életet. A vallás eszményeket állít előnkbe, az er-kölcs valóra váltja az eszményeket. A vallás célokat tár előnkbe, az erkölcs szakadatlan munkával viszen és emel a cél felé. Ebből következik, hogy minél tisztább és nemesebb a hit, annál tisztábbak és nemesebbek a hitből származó jó cselekedetek. A vallási reformátorok egyszersmint az erkölcsö

¹ Dogmatika 145. l.

ket is javították. Igen, mert termő föld az emberi lélek. Minél mélyebbre szántjuk, annál bővebben ontja áldásait. S a szívnek minél nemesebb húrjait pengetjük, annál szebb zene származik belőle. Minél mélyebbre szállunk a vallással a lélek mélységeire, annál több rejtett energiát szabadítunk fel az élet boldogítására. Van a vallásban valamely szuggesztív hatalom, ami erőt ad az akaratnak s mozgásba hozza nem csupán az egyeseket, hanem a tömegeket is. Ezért nem a törvényeket hozó politikusok, nem a természet titkait vizsgáló tudósok, nem a vallási igazságokat szabatosan leíró teológusok, nem a kormánypalcát kezökben tartó uralkodók az erkölcsi életnek vezetői, hanem az eszményekért élő s egy szebb jövőért rajongó próféták, kik a vallás ihletétől megittasulva, ismeretlen világok felé emelik az embereket s az önzés salakjától megtisztítják a lelkeket.

A prófétákkal rokonmunkát végeznek a költők. Vannak a költészetnek is vad hajtásai. Amikor a költő mesterségesen a rútat keresi; amikor a természetesség címén állandóan az élet szemetjén kapirgál; amikor a virágokból nem tápláló édes méz, hanem bódító mérget szed magába s azt ontja másokra: akkor a költő eltér hivatásától s sárba tapodja a fénylő aranyat. Az ilyen költészet fertőző bacillusokat termel, amelyek megmérgezik a lelket. De az igazi költészetben a szép és a jó: e két örök eszmény, teljes harmóniában jelenik meg. Ez amidőn gyönyörködtet, ugyanakkor megnesemesíti szívünket s meg-edzi akaratunkat. Az igazi költő maga is a tiszta erkölcs mezőit járja s másokat is művésze varázserejével magához vonz. Hól találhatnók a tiszta erkölcsnek hatásosabb prédikátorát, mint Arany Jánost és az erkölcsi világrend biztonsága mellett a biblián kívül, hól találhatnánk meggyőzőbb bizonyítékokat, mint az ő örökszép balladáiban. Igen! a próféták mellett a költők az ő nemes lelkesedésükkel, akár hányszor a valóság határait túllépő extázisukkal a legkiválóbb erkölcsjavítók.

Még az erkölcsjavításnak egy eszközére kívánok most rámutatni: ez a *példaadás*. Az emberben nagy az utánzási hajlam. A rossz példák erkölcsrontó hatását minden szülő érzi, tudja, amidőn a rossz társaságtól való óvakodást köti mindek fölött gyermekének a szívére. Amilyen hajlammal bír az ember a rossz példa utánzására, éppen olyan vonzalmat érez

a jónak a követésére. Ezt soha egy pillanatig sem szabadna feledniök azoknak, akikre mások szemei néznek. Szép és nemes példák, széppé és nemessé teszik környezetüket is. Magasan szárnyaló lelkek vágyat és elhatározást ébresztnek hasonló szárnyalásra s így ingert kölcsönöznek a szunnyadó erők kifejllesztésére, az alvó energiák fölébresztésére. Így minden ember lehetne a maga környezetében a legtisztább erkölcsnek hathatós előmozdítója.

Nagyobb súlyt helyezünk az élő példák erejére. De azért nem kisebbitjük a mult kiváló alakjainak lélek és jellemképző hatalmát sem. Azok erkölcsi vonásainak a kidomborítása észrevétlenül is egy-egy szép eszményt ültet át az utódok lelkébe. Ki tudná aztán nyomon kísélni egy-egy ilyen eszménynek lendítő és nemesítő munkáját? Boldog az a nemzedék, amelynek multjában sok ilyen erkölcsi érték és tartalom van, mert az ilyen ősi fény még mindig bír annyi erővel, hogy mellette új szövétneket lehessen gyűjtani.

Minden tekintetben lezüllött társadalmi életünknek a sok politikai, közgazdasági és tudományos kérdése között alig van sürgősebb és életbevágóbb, mint éppen az erkölcsjavítás kérdése. Én a fentiekben csupán ráakartam mutatni e kérdés fontos és sürgős voltára.

Vári Albert.

1924. ÉVI FŐTANÁCSUNK JEGYZŐKÖNYVE.

Egyházi Főtanácsunk 1924. nov. 9—11-én tartott ülésének jegyzőkönyve megjelent. 118 oldalon 92 jkvi pont alatt számol be egyházunknak egy évi működéséről. Megjelenése alkalmából nemcsak érdemes, hanem egyenesen hivatásszerű feladatunk — annak tartalmával, s általában főtanácsunk munka-mezejével érdemlegesen foglalkozni.

A jegyzőkönyv alakszerűleg a kitaposott és jól bevált uton halad. Leközli a tárgysorozatot, — hol szabatosan, hol fogytékosan ismerteti az egyes tárgyaknak előadói javaslatait; — tartalmazza főtanácsunk érdemleges határozatait. Ennél többet ez idő szerint nem várhatunk és nem várunk. A tárgyalás menete, a felszólalások ismertetése gyorsíró alkalmazása nélkül nem lehető. Már pedig ilyennek beállítására — annak költségeire tekintettel — ma — nem gondolhatunk.